

Govor Igorja Jelena ob Dnevu emigranta (Čedad, 6. 1. 2023)

Mineva skoraj 60 let od prve izvedbe *Dneva emigranta* leta 1964, zato se mi je zdelo zanimivo ponovno prebrati prispevke tistih, ki so bili govorniki in so imeli to čast pred menoj na tej prireditvi. Moram reči, da je s temi zgodbami mogoče rekonstruirati celotno obdobje sprememb, pravih revolucij; lahko pa tudi rečemo, da so nekatere stvari ostale nespremenjene, tako kot so nekoč bile, in med temi tudi in predvsem veselje in zadovoljstvo, da se srečamo in smo skupaj, kot smo danes tukaj.

V tem dolgem obdobju se je vse spremenilo; zdi se, da se je svet večkrat obrnil na glavo; in iz vsega tega, iz vseh teh izkušenj, iz vsega, kar se je zgodilo v tem obdobju, je mogoče potegniti določene zaključke – rečem to kot »profesor« – izkušnje, lekcije, razlage, ki so tako pomembne, potrebne in jih je hkrati težko uresničiti v praksi. Še posebej to velja za Benečijo, kjer so demografski podatki v resnici že več let obupni in leto za letom na novo opisujejo dramatično situacijo. To so podatki, ki jih vsi poznamo in ki jih ne bom tukaj posebej našteval in postavljaj trditev ali razpravljaj: saj so to stvari, ki jih počnemo vsak drugi »sveti« dan v letu, vendar ne danes. Danes lahko govorimo med drugim o družbeni razdrobljenosti, ki je morda najpomembnejši vzrok depopulacije. Ko se poruši družbeni vzorec skupnosti, vzorec, ki pomeni solidarnost, medsebojno pomoč, pričakovanje sodelovanja, delitve, kar konkretno pomeni medsebojno pomoč med sosedi, med rojaki, da ti nekdo pomaga pri nekem delu, recimo, da ti bo nekdo posodil traktor, popravil zlomljeno orodje pri nekemu delu, da lahko računaš na nekoga za nasvet, v težavah itd., se začne proces razkroja, ki ima pogosto za epilog dezertifikacijo, to je opustitev.

Naše skupnosti so raztresene, obrobne, se nahajajo na podeželju, v oddaljenih in goratih območjih; dolgo so bile na strateškem območju, kjer je potekala tudi pomembna ideološka meja in so italijanske oblasti nanje gledale z nezaupanjem; gre za skupnosti, ki so zgodovinsko in funkcionalno odvisne od neslovenskih urbanih središč, ki se nahajajo izven območja slovenske poselitve, oz. kjer se običajno ne govori slovensko; zato se že na začetku znajdemo v šibkem položaju. Navkljub vsemu temu in celi vrsti negativnih evolucij, pa smo še vedno tu in še vedno imamo možnost preživeti in rasti.

To ne pomeni nespremenljive usode, nasprotno, vse se spreminja, tako da si je mogoče zamisliti boljšo prihodnost, da si je mogoče zamisliti prihodnost za naše skupnosti, naše doline, za nove generacije. Kar se je zgodilo v preteklosti, je koristna lekcija, vendar nam vliva tudi moč in upanje: vse se lahko nenadoma spremeni. V zadnjih desetletjih se je spremenil način življenja, dela, potovanja in

komuniciranja, produkcije... To so spremembe, ki vedno predstavljajo neke nove možnosti, priložnosti, na katere moramo (predvsem govorim zase, ampak mislim tudi za združenja, skupnosti, podjetja, ustanove) biti pripravljeni.

Vendar ni enostavno. Že več kot 30 let poskušam razumeti razlog za šibkost naših skupnosti, kakšne so te spremembe, v katero smer gredo transformacije.

Kadar smo veseli, hvaležni in vedri, smo srečni in lažje najdemo pot k dobremu. V pristni duhovnosti tiči tudi duhovitost, zato bi morali zdravemu humorju posvečati več pozornosti, saj je smeh res pol zdravja.

Mislim, da sem se danes naučil razumeti, da namesto kaj storiti, česa NE storiti in kaj so bile, če ne prave napake, pomote in nesporazumi, ki se jim bo treba v prihodnje izogniti.

Slika Benečije je kompleksna, težko jo je razumeti. V takih razmerah, torej, je potrebno najprej ne povzročiti nadaljnje škode, ki bi bila nepopravljiva, glede na to, da so skupnosti tako krhke. Predvsem, ker se tukaj pri nas zdi vse težje, kar je značilno za področja v strukturni krizi, v oddaljenih krajih, na kulturni meji: in je včasih težko razumeti, kaj je manjšina, kaj je identiteta, ločiti med jezikom in narečjem. Nasploh je težko razumeti, zakaj nekdo zavrača tak način življenja in se raje ustali sredi prometa v kaotičnem predmestju, v apartmajih, po urbanih naseljih; zakaj nekdo zavrača in zaničuje svoj izvor, svojo deželo, svojo tradicijo, vse tisto, kar so ga učili »nonoti«, ali starši. Vemo pa, da je tudi zato potencial za rast in za ozdravitev: prav tukaj, v Benečiji, zelo pomemben, da lahko nadoknadimo zamujeno, da lahko tisto, kar je bilo najbolj zavračano, kar naenkrat postane najljubše in izpolni tisto, kar si želimo.

To je dejstvo, ki ima posledice tudi v strankarskih in političnih vidikih. Kot primer vzemimo intervencijska sredstva, naložbe, prispevke, investicije v korist manjšine: težko je razumeti, kaj predstavlja resnično prednost za skupnost, v katerih sektorjih je treba delovati; saj ne gre le za denar, ki včasih povzroči motnje, zmedo; gre tudi za druge interese, vrednote, zahteve, pričakovanja.

Še ena ura, ki smo jo osvojili in ni namenjena samo profesorjem, je lekcija enotnosti, ki predvsem opozarja politiko, da nas ne bo spet ločila, razdelila, kar je v preteklosti naredilo veliko škode; zdaj dobro vemo, da »partije«, stranke, pridejo in gredo, mi pa potrebujemo, temu navkljub, vedno polno podporo s strani odločevalcev, da bi stali in obstali.

Zato Slovenci ne smemo pustiti, da nas delijo lokalni interesi, drobna lenoba, iskanje rent ali »status« in strankarske vizije in ne smemo pustiti, da si zaradi malih drobtin mečemo polena pod noge. Bilo bi neodpušljivo.

Enako velja za vprašanje identitete in mišljenje, okoli katerega se zdaj zdi, da ga sprejemamo skoraj vsi in zaradi katerega so cele generacije izgubljale ogromno

časa, ki se je končno poenotilo: le s poučevanjem in širjenjem knjižne slovenščine bomo lahko ohranili lokalne različice, ki jih zdaj uporablja omejeno število ljudi; drugače jim je usojeno, da nepovratno izginejo v eni ali dveh naslednjih generacijah; in to bi bila katastrofa v katastrofi, tudi zato, ker zdaj govorimo o zadnjih generacijah, ki so neposredno povezane s slovensko tisočletno kulturno tradicijo.

To so zdaj največkrat vnuki ali nečaki »nonotov«, ki so se v nekdanjih časih preselili v ravnino, oz., izven tradicionalnega naselitvenega območja Slovencev v Videnski pokrajini in so predaleč, da bi obiskovali Špetsko dvojezično šolo: če ne interveniramo takoj, tvegamo dokončen prelom s svojo kulturno osnovo. Ta problem zadeva vse in vsa območja manjšine v Italiji, predvsem pa Benečijo in tukaj je veliko dela, kar pomeni, da bi morali povsod, kjer je neko povpraševanje, neka zahteva, neka sled slovenskega jezika, le tej slediti in posredovati, da rešimo celotno tradicijo.

Včasih je dovolj malo. Začne se z adventnim koncertom, s fotografsko razstavo, s konferenco, z ekskurzijo ali obiskom, s spominom na otroštvo, z zgodbo nekega nonota, da stopimo v stik, da ponovno prižgemo kulturno iskrico, da ponovno oživimo krog zavedanja, samozavesti, iz katere potem lahko izhajajo druge pobude v dobrobit slovenske skupnosti in kulture v sklopu celotne skupnosti.

Vse to pomeni veliko dela, dobro vemo, veliko dobre volje, pa tudi neko kulturno sposobnost, neko odprtost, neko sposobnost prilagajanja. Rekel bi, to je moje mnenje, da manjšinski Slovenci, zamejci, nismo tendenciozno konservativni: smo migranti in popotniki po tradiciji, ki že od nekdaj živimo na meji med različnimi sistemi, smo nenaklonjeni kakršnemu koli zapiranju; z drugimi besedami, nismo naklonjeni temu, kar se mi danes zdi kot nevarna regresija v novo vrsto provincializma, ali sploh nacionalizma.

V osnovi vsega tega in našega vsakodnevnega dela so tako praktični razlogi kot ideali: naša realnost je mešana kultura, pogosto smo sami pomešani in zgodi se, da včasih govorimo v italijanščini ali celo v angleščini npr. kot se mi občasno dogaja s slovenskimi sorodniki v Buenos Airesu ali s slovenskimi kolegi v Clevelandu, pa tudi s slovenskimi sorodniki na Koroškem, ki kot jaz niso »šolani« v slovenščini in niso nikoli imeli možnosti niti ene ure se učiti književnega jezika; za kar vem, da je to zelo težko sprejeti. Ampak istočasno, smo se naučili živeti z različnostjo, a se prav zato še bolj zavedamo svojih korenin in na ta način, iz teh istih korenin, naše življenje dobi smisel in s tem moč, sposobnost ter zaupanje.

Rekel bi, da smo se zaradi vseh teh razlogov v 60 letih, 60 letih uspehov in tudi neuspehov, veliko naučili. Naučili smo se, da so včasih najboljši viri na dosegu roke: pokrajina, okolje, tipični izdelki, obnovljivi viri energije, sama zemlja, čista

voda in čisti zrak, tradicije, da brez pravega lokalnega podjetništva, povezanega z ozemljem, ne ostane nič, da prispevki »od zgoraj« ustvarjajo pričakovanja, in da je morda neka lepa preventivna »davčna oprostitev« (zona franca, franchigia) boljša od politične »pomoči«, oz. prispevkov, s katerimi oblastniki pomagajo in favorizirajo določene prijatelje in določene kategorije, tu naj še enkrat poudarim, da je to samo moje osebno mnenje!

Naučili smo se tudi, da se je treba učiti iz izkušenj drugih in imamo to srečo, da imamo blizu nas veliko pozitivnih vzorcev, kot so gospodarstvo, raba tal, družbena organizacija v Brdih, na Krasu, v dolini Soče, samo reproducirati moramo te vzorce. Naučili smo se, kako ne pasti v »začaran krog« birokracije: osebno menim, da je to verjetno precej napihnen problem, saj menim, da je lokalna uprava v naši deželi dokaj učinkovita in imam vtis, da ne deluje »proti«. Zavedamo se tudi škode, ki jo povzroča »viktimizem«; včasih smo prizadeli sebe, sami sebe, včasih gre za napake v dobri veri, včasih gre za »igre« politike, včasih za paradokse zaradi iste logike pluralizma.

Ampak zagotovo nismo več tako naivni kot pred 60 leti, vemo da so lahko načini diskriminacije zelo subtilni, mislim, da lahko vsi navedemo primere. V tem trenutku bi omenil tudi svojega profesorja prvega letnika univerze Darka Bratino, letos 25 let po njegovi prezgodnji smrti, ki je v svojih naukih dejal, da imamo kot slovenske zamejske organizacije 3 cilje. Kot prvo moramo delovati kot »prva pomoč«, se pravi biti pripravljeni na posredovanje v primeru lokalnih zahtev, kot drugo moramo gledati na običajno upravljanje in dobro vodenje in kot zadnje je dolgoročno načrtovanje, ki ga vedno imam v mislih. Vsakodnevno lahko vidimo, da se stvari spreminjajo, hočeš nočeš, sploh brez, da se zavedamo, ali da lahko kaj storimo, da veliko izhaja iz preprostega dožemanja, veliko iz zavezanosti vseh nas istim ciljem; (kot smo rekli, je 59. izdaja Dneva Emigranta).

Mnogih ljudi, naših sopotnikov, prijateljev, sodelavcev, rojakov, vaščanov, ki so nas spremljali v teh 60 letih, ni več tukaj in nas gledajo od tam gor, rad bi se spomnil še posebno duhovnika Don Emila Cenciga, za katerega teče 10 let, od kar nas je zapustil; pa še se bomo imeli v prihajajočem letu priložnost dostojno spomniti vseh, ki so bili z nami.

Veliko pa je tudi novih prijateljev, mladih moči, ki smo jih srečali na naših poteh, v teh letih, in jih še bomo. In to, če mi dovolite tako zaključiti, nam daje moč in vero za naprej. Živijo Slovenci!